

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2006 | ÅRGÅNG 10

Bokförlaget THALES

Thomas Lindh, Bo Malmberg och Joakim Palme¹

I. Rättvisa mellan generationerna: att bedöma en osäker framtid

DET VAR EN gång, berättar en folklig legend, en pojke som följde sin far och farfar på en rituell resa som skulle sluta med att farfadern frivilligt gick i döden eftersom han inte längre kunde klara sig på egen hand. Pojken tyckte synd om farfadern och övertalade sin far att lova att ta hand om den gamle till hans naturliga död i utbyte mot att pojken lovade att göra detsamma för fadern när den tiden kom.

Berättelsen antyder ett socialt kontrakt baserat på ömsesidig jämlikhet mellan generationerna. Den är nog inte särskilt relevant för den verkliga historiska utvecklingen. Etnologisk och ekonomisk forskning tyder på att de få som överlevde till hög ålder i jägar- och samlarsamhället utgjorde en betydande tillgång för gemenskapen, inte en börda, och att de inte bara försörjde sig själva utan faktiskt producerade avsevärda överskott till stöd åt beroende unga. Vi kan med Laslett konstatera att i och med den industriella revolutionen och den demografiska övergången kom allt fler att leva till en ålder där krafterna hade försvagats så mycket att de började bli beroende av den yngre generationen (Kaplan 1994, Laslett 1995). Detta skapade ett åldrandeproblem och bidrog till inrättandet av obligatoriska pensionssystem och andra inslag i vad som utvecklades till den moderna välfärdsstaten. Sådana institutioner har kommit att betecknas som »generationskontrakt» (Laslett & Fishkin 1992).

På 2000-talet förändrar emellertid den fortsatta demografiska transitionen förutsättningarna för den sociala tryggheten på ett avgörande sätt. Åldrandet utmanar vårt sätt att uppfatta generationskontrakt och politik utifrån klassiska filosofiska frågor som »vad är ett rättvist samhälle?» Åldrandet gör också generationsfrågan till en utmaning för samhällsvetenskapen. Eftersom vi måste förutse vad som ska hända i framtiden uppstår epistemologiska frågor om vilka kunskapsformer som är möjliga. Detta begränsar i sin tur

vårt vetande och får konsekvenser för hur vi bedömer analyser av dessa frågor (Fishkin 1992, Laslett 1992).

Frågan om rättvisa mellan generationer är komplex och debatten kring den ofta oklar (jfr Laslett & Fishkin 1992). För det första kan begreppet syfta antingen på ungas och gamlas resurser vid ett givet tillfälle eller på lika behandling av på varandra följande födelsekohorter. I det förra fallet har vi problemet att inkomsten i ungdomen har ringa eller ingen relevans för livsinkomsten. Det kan därför verka lämpligare att jämföra kohorter under hela deras livstid. Då uppstår i stället problemet med att förutse de oföddas framtid. Olika kohorter befinner sig dessutom i olika ekonomiska och sociala omständigheter, delvis till följd av den egna födelsekohortens storlek. Begreppet »aktuarisk rättvisa» (att förväntade pensionsrättigheter bör motsvara avgifterna) kan öka förvirringen eftersom det står i strid med »intergenerationell jämlikhet» när generationerna är olika stora (Easterlin 1981, Goodin 1999).

Principer för intergenerationell ekonomisk rättvisa över tiden har vanligen diskuterats inom ramen för en balanserad befolkningstillväxt. I den typen av modell utgör varje generation en fast andel av befolkningen, och det är relativt okomplicerat att presentera en kalkyl som underlag för en diskussion om hur skatter och förmåner ska fördelas inom befolkningen. Kalkylen kompliceras emellertid om inte tillväxten sker balanserat, och växlande storlek på kohorterna reser en rad andra frågor (Augusztinovic 2000, Easterlin 1981).

Men sådan är världen som vi lever i. Medan Easterlin drar slutsatsen att stora kohorter missgynnas till följd av trängsel på arbetsmarknaden, något som verkar få stöd av USA-data, tyder svenskt material på att de stora 1940-talskullarnas medlemmar faktiskt har gynnats inom ramen för våra institutionella arrangemang (Fenge & Werding 2003). Den troliga orsaken är dubbel: för det första blev det högre utbildningssystemet starkt utbyggt under deras uppväxt, och för det andra underlättade den generösa bostadspolitiken deras familjebildning och etablering på arbetsmarknaden.

Det finns en rad olika metoder, med varierande omfattning och

syfte, för att mäta den fiskala jämlikheten mellan generationerna (Fenge & Werding 2003). De välkända generationsräkenskaperna försöker följa skattebördans tyngd på olika generationer, och dess resultat tyder i allmänhet på att nuvarande generationer har en stor skuld till de kommande (Auerbach, Gokhale & Kotlikoff 1992). Modellen innehåller emellertid ett antal förenklade antaganden som är problematiska. Dess slutsatser påverkas starkt av antagandena om framtida tillväxt och räntor, och privata transfereringar förbigås i stort sett (se t.ex. Haveman 1994).

Det är ändå viktigt att konstatera att om skattebasens reproduktion är otillräcklig för att finansiera de offentliga transfereringarna till de äldre, kommer systemet att vara ohållbart. På generationsräkenskapernas språk innebär det att vi i praktiken pålägger framtida (mindre) generationer en börda som de inte förmår bära. Den fruktsamhetsnivå som krävs för systemets uthållighet är inte nödvändigtvis densamma som behövs för att hålla folkmängden konstant (en viss folkminskning kan av flera skäl vara optimal), och det finns andra rörliga faktorer (pensionsålder, produktivitetsnivå, arbetstid och annat) som kan balansera det underskott som genereras av att antalet människor blivit färre, men på samma sätt som en alltför hög fruktsamhet tynger kommande generationer genom att belasta de framtida resurserna, kommer dessa generationer även att få betala för en alltför låg fruktbarhetsnivå.

Det finns i denna diskurs om generationer, jämlikhet och politik en alarmistisk föreställning om en stor och växande konflikt mellan olika generationer, och en fruktan för att denna konflikt kommer att skapa nya politiska klyftor som får viktiga effekter på de åldrande samhällenas politiska system. Det finns dock flera skäl att ifrågasätta idén om generationskrig. Ett är att politisk handling är viktig, eftersom vi kan se stora skillnader mellan länderna allt efter karaktären på deras politiska regim. Ett annat är att många inte upplever de problem som målas upp av vissa ekonomer och att det finns kompenserande kanaler för omfördelning, exempelvis familjen. Man har inom familjerna kunnat registrera betydande resursflöden av både tid och pengar mellan olika generationer (Kohli 1999).

Den växande kostnaden för barnuppfostran i samhällen av vår nuvarande typ är av stor betydelse och en stark drivkraft bakom utbyggnaden av offentligt stöd till barnfamiljer. Den ojämna reproduktionsbörda som bärs av kvinnorna är en annan faktor som förtjänar uppmärksamhet. Reproduktionsbördan bör här tolkas i vid mening till att inbegripa vårdansvar för både barn och svaga äldre släktingar. Åldrande samhällen lyfter fram viktiga genusrelaterade frågor, inte minst om barnafödande och lönearbete. Frågan är hur de politiska svaren ska formuleras, på vilken ideologisk grund och genom vilken form av praktiska arrangemang (Esping-Andersen 1999 och 2002). Det finns dessutom berättigade farhågor för de makroekonomiska konsekvenserna av en sjunkande eller instabil folkmängd. Ett kritiskt inslag i den demografiska transitionen är att den radikalt förändrar storleksrelationen mellan kohorterna.

Vi vill i denna artikel sätta in frågan i ett politiskt sammanhang som belyser samhällsutvecklingen utifrån både livscykel, genus och klass. Våra slutsatser har konsekvenser för såväl hur politiken utformas i dagens samhälle som hur sociala orättvisor bäst bekämpas i framtiden. Vi bygger på både historiskt material och jämförelser mellan socialpolitiska institutioner i olika länder. Vårt perspektiv är en smula Sverigecentrerat. Vi tycker att det finns goda skäl till detta (förutom att vi bor här). Ett skäl är arvet från 1930-talet och frågorna om politikens utformning i anslutning till de befolkningsdilemmen som makarna Myrdal tog upp. Genusperspektivet har hos dem särskild relevans men också samhällsklasserna. Detta gäller även för den senare utvecklingen. Rowntrees fattigdomscykel förblir ett intressant testfall när man ska bedöma fördelningen mellan olika faser i livscykeln. Exemplet med den svenska pensionsreformen ger ytterligare en intressant dimension åt den intergenerationsdebatten.

II. Livscykeldynamik i åldrande samhällen:
demografiska gåvor och baksmällor

TRADITIONELLA TEORIER OM förhållandet mellan befolkningsförändringar och ekonomisk utveckling har på senare tid ifråga-

satts. Den bland ekonomer allmänt accepterade uppfattningen något decennium tillbaka var att befolkningsförändring var en relativt oviktig faktor i den ekonomiska utvecklingen. Denna syn hade stöd i data som uppvisade praktiskt taget en nollkorrelation mellan folkökning och ekonomisk tillväxt mätt i förändrad inkomst per capita. Detta innebar att varken den malthusianskt pessimistiska synen att folkökning skadar inkomstillväxten eller den mer optimistiska uppfattningen att befolkningstillväxt skapar ekonomisk utveckling stämde med data. Bristen på korrelation tolkades som att ekonomerna kunde bortse från befolkningen.

Den slutsatsen visade sig förhastad (Brander & Dowrick 1994, Bloom, Canning & Sevilla 2004). I en aktuell lärobok om ekonomisk tillväxt utpekar David Weil demografin som en av den ekonomiska tillväxtens primära bestämningsfaktorer (Weil 2004). Skälet till denna drastiska åsiktsförskjutning är inte några nya data. Det är i stället en insikt om att tidigare försök att förstå demografins roll byggde på en felaktig syn på befolkningsförändringar. Fram till omkring 1990 utgick nästan alla studier från att det är befolkningens storlek och täthet som betyder något för den ekonomiska utvecklingen. Åldersstrukturens betydelse ignorerades. På 1990-talet förändrades detta. Olika forskare började analysera hur den ekonomiska utvecklingen påverkades av förskjutningar i åldersstrukturen (Lindh & Malmberg 1999, Malmberg 1994, Bloom & Williamson 1997). Trots att detta var en ganska liten modifiering av tidigare ansatser visade den sig producera dramatiskt annorlunda resultat. Det visade sig att *både* befolkningsoptimister och befolkningspessimister hade rätt. En ökning av andelen äldre eller av andelen yngre befolkningsgrupper har en negativ effekt på inkomstillväxten per capita, medan en växande befolkning i arbetsför ålder påverkar percapitainkomsten positivt.

Denna upptäckt får än större betydelse av att olika ålderssegments tillväxt i en befolkning följer ett karaktäristiskt mönster under övergången från höga till låga dödlighets- och födelsetal (Chesnais 1990 och 1992). Under de senaste två hundra åren har denna demografiska transition berört praktiskt taget varje mänsk-

lig population, men vid olika tidpunkter. När den demografiska transitionen inträffar i en befolkning får det dramatiska långtidseffekter på åldersstrukturen (Malmberg & Sommestad 2000). Under den första fasen, när dödligheten sjunker men fruktsamheten förblir konstant, sker det en snabb ökning av antalet barn. Orsaken är att när dödligheten har minskat förbättras överlevnaden drastiskt bland spädbarn och bland barn i allmänhet. Barnens högre överlevnad skapar så småningom en expansion av den fruktsamma befolkningen och därmed, så länge som fertiliteten förblir konstant, fortsatt växande födelsetal. Med tiden leder den unga fruktsamma populationens expansion till ett minskat antal födda barn per kvinna, vilket innebär att befolkningen går in i transitionens andra fas.

Under mellanfasen koncentreras befolkningstillväxten till personer i arbetsför ålder. Eftersom fertiliteten gått ned ökar inte antalet barn. Det sker ännu ingen större expansion i äldrepopulationen. Skälet är helt enkelt att det tar lång tid för en överlevande födelsekohort att nå ålderdomen. Denna situation – allt fler i arbetsför ålder, en stagnerande barnpopulation och en nästan konstant population av gamla – har kallats den »demografiska gåvan» därför att den representerar förhållanden som är gynnsamma för ekonomisk tillväxt (Bloom & Sachs 1998, Bloom & Williamson 1998). Den förklarar mycket betydande delar av de ekonomiska »under» som de östasiatiska länderna uppvisat. Den demografiska transitionen implicerar emellertid att befolkningen så småningom inträder i en åldrandefas där populationen i arbetsför ålder stagnerar, och åtföljs av en allt snabbare ökning av andelen beroende gamla, ett fenomen som skulle kunna benämnas »demografisk baksmälla». Det troligaste framtidsscenariet är därför att den ekonomiska tillväxten per capita stagnerar i de utvecklade ekonomierna medan det finns utrymme för mycket höga tillväxttal i viktiga asiatiska ekonomier som Kina, Indien och Indonesien (Malmberg & Lindh 2006).

Denna utveckling kommer att omforma ekonomier världen över och samtidigt, vilket är mer relevant för frågan om generations-transferering, kommer kapitalströmmar från åldrande ekonomier att göra det lättare att infria den demografiska förändringens löften.

Genom att framför allt finansiera utvecklingsländers ackumulation av humankapital genererar vi framtida flöden av kapitalinkomster och så småningom, när dessa ekonomier når vår nuvarande åldrandefas, även direktinvesteringar i våra ekonomier. Det är nästan onödigt att påpeka att politisk stabilitet och välutvecklade finansmarknader i dessa länder är ett ovillkorligt krav för att detta ska ske. Det lär inte bli så utan en politik som befordrar såväl global och lokal stabilitet som verkligt globala kapitalmarknader. Dagens internationella finanstransaktioner begränsas nästan helt till redan industrialiserade eller framväxande marknader.

Demografiska prognoser från FN:s befolkningssektion tyder på en snabbt växande andel beroende i de utvecklade länderna (UN Population Division 2000). Med undantag för Irland, där nedgången i fruktsamhet har skett relativt sent, står alla europeiska länder inför en accelererande ökning av andelen beroende äldre, även om prognoserna går avsevärt isär när det gäller nivån där denna ökning kommer att upphöra. Detta är emellertid ett resultat av FN:s antaganden om fruktsamheten, vilka är konstruerade så att alla länder konvergerar mot samma summerade fruktsamhetstal. I praktiken är det högst sannolikt att skillnader i fruktsamhetsnivå och deras variation över tiden skapar en mer komplicerad bild.

Även om andelen beroende äldre är ett mycket grovt mått på den ekonomiska bördan som kommer att läggas på skattebetalarna, och trots att de demografiska prognoserna börjar bli mycket osäkra efter femtio år, kan den allmänna tendensen inte betvivlas. Det kommer helt enkelt att finnas färre arbetande skattebetalare till att försörja varje äldre person. Insikten om detta har gett upphov till ett antal förutsägelser om katastrofer, generationskonflikter och sammanbrott för den offentliga budgeten (se t. ex. Kotlikoff & Burns 2004). Hur man än ser på prognoserna är det tydligt att denna demografiska förändring utmanar de nuvarande systemen i viktiga avseenden.

III. Generationsproblemet i klassisk liberalism och marxism

INSIKTEN ATT DEN ekonomiska förändringen i hög grad speglar bakomliggande, långsiktiga demografiska trender har betydelse-

fulla konsekvenser för politisk teori. Ålderstransitionsperspektivet betonar vikten av att betrakta människans livscykel som en primär, strukturerande princip i hennes liv, inte bara individuellt utan också på de grundläggande samhällsprocessernas plan. Framväxten av ny kunskap om krafterna bakom ekonomisk förändring gör det också viktigt att analysera hur de dominerande politiska ideologierna förhåller sig till så fundamentala ting som livscykel, dödlighet och reproduktion.

Vår grundläggande observation är att varken den »klassiska liberalismen» eller den »klassiska marxismen» innehåller någon uttrycklig teori om livscykel eller generationer. För den klassiska liberalismens del kan en möjlig förklaring vara att den bygger på en patriarkal och paternalistisk syn på samhället som bestående av manliga hushållsoverhuvuden. Kvinnor, barn och andra beroende tillhör inte marknadsaktiviteternas och den politiska interaktionens offentliga sfär (Okin 1979, Pateman 1988). Den klassiska marxismen har ett liknande synsätt i så måtto att hushållets allmänna klasstatus normalt baseras på den manlige familjeförsörjarens, och att individers klassposition ses som beständig över deras livscykel (Scott 1988). Vi tänker hävda att socialliberalismen och socialdemokratien kan ses som reaktioner på de utmaningar som individer ställs inför under livscykeln med sociala dilemman som följd.

Marxismens klassbaserade syn på samhället har dominerat en stor del av 1900-talets diskussion om historiens dynamik. Dess styrka har varit att den kunnat förklara de djupa sociala klyftor som karakteriserat industrisamhällena. Det uppstår emellertid problem när det gäller relationen mellan klasser och individer över tiden. Det är relativt enkelt att vid en given tidpunkt fördela individerna på klasser, men när fokus förskjuts till utveckling över tiden blir saker och ting mer komplicerade. Om individerna hela livet lever i hushåll med oförändrad klasstatus vore det gott och väl, men vilken klasstatus har en man som var son till en bonde, arbetade som sjöman i ungdomen och blev en egenföretagande, förmögen köpman i medelåldern? Är det aktuell position, arv eller framtidsplaner som räknas? En lösning på detta dilemma var att förklara att individers

klasstatus är av mindre betydelse än olika klassers objektiva position, men den lösningen förutsätter att individers livscykel-dynamik är av ringa intresse för samhällsförändringen, något som uppenbart motsägs av det nära sambandet mellan ekonomisk utveckling och förändrad åldersstruktur. Här saknas definitivt en länk.

För att förbli relevant måste därför ett klassbaserat perspektiv på samhällsförändringar kunna integrera livscykelperspektivet. En sociologiskt inriktad forskning om social rörlighet kan ses som en strategi för att hantera detta på ett dynamiskt sätt (Erikson & Goldthorpe 1992). Vi måste inse att vår sociala position hänger nära samman med vår plats i livscykeln. Tar vi individers position i cykeln som utgångspunkt för en analys av deras sociala situation, är såväl vår egen som föräldrars, syskons, partners, barns och andra släktingars klassposition påverkande faktorer. I detta perspektiv är en individs klassidentitet inget givet faktum utan något som kan förändras under livscykeln.

Vi vill därför hävda att analysen av sociala skillnader bör utgå från att individers sociala position hänger nära samman med deras position i livscykeln. Till skillnad mot det hårdföra kommunistiska programmet för revolutionär samhällsförändring kan socialdemokraternas reformistiska välfärdspolitik sägas innehålla ett pragmatiskt livscykelperspektiv. Det som utvecklades var ett reformprogram som gav försäkring mot de stora (livscykel- och klassrelaterade) hoten mot den individuella välfärden såsom otillräcklig utbildning, dålig hälsa, arbetslöshet, arbetsskador etc.

Också den klassiska liberalismen bortser från människans livscykel genom att bygga en teori som fokuserar på situationen för vuxna män. Den vuxne mannen anses vara i stånd att försörja sig med sin arbetskraft och fritt sluta frivilliga avtal med andra vuxna. Den liberala teorin hävdar att arrangemang som bygger på sådana frivilliga kontrakt inte kan förbättras genom yttre intervention. Livscykelperspektivet klargör en tydlig lucka i detta resonemang. Viktigast är att ingen är sin egen lyckas smed. Att vi i ett samhälle kan hitta fria och självständiga vuxna beror på insatser från föräldrar, särskilt mödrar, och (i moderna samhällen) offentliganställda

och skattebetalare. Fria vuxna är skuldfria bara därför att personer som betalat deras uppfostran inte begär något i utbyte eller för att de avvisat de krav som andra kan ställa på dem. Oberoendet av sociala band är därför inget naturgivet faktum utan baseras på sociala konventioner och interventioner.

Dessutom innebär livscykeln att människor inte föds som beroende individer som kan ta hand om sig själva, utan som spädbarn som inte skulle överleva ens en vecka om det inte vore för mödrar eller moderssubstitut. Detta omöjliggör förverkligandet av en perfekt marknadsekonomi (Wolf 1980). Om individerna ska kunna vara fria när de går ut i vuxenlivet kan man inte låta deras föräldrar eller andra vårdgivare ta betalt av dem för deras uppfostran. Men när omsorgen om beroende unga görs utan kompensation är den ingen marknadstransaktion. Ett fritt marknadssamhälle är alltså beroende av transaktioner utanför marknaden för själva sin existens.

Ideologiskt sopades denna motsägelse under mattan genom teorin om »separata sfärer» (Kerber 1988). Enligt den är marknadsekonomin en manlig arena medan människans reproduktion försiggår inom en kvinnlig sfär där marknadsregler inte gäller. Men detta är ingen lösning på det praktiska problemet att handskas med den mänskliga reproduktionens kostnader. Under historiens gång har en kombination av sexuell attraktion och brist på effektiva preventivmedel liksom produktiva och emotionella tjänster från barnen varit nog för att föräldrarna skulle ta på sig dessa kostnader, frivilligt eller ej. Sjunkande individuella incitament för att ha barn och växande möjligheter att styra fruktsamheten har emellertid visat att en marknadsekonomi inte automatiskt säkrar fortsatt mänsklig reproduktion. Låga fruktsamhetsnivåer i Europa vittnar om detta (Esping-Andersen 1999, Bongaarts 2002, Kohler, Billari & Ortega 2002). På en rent teoretisk nivå skulle många svårigheter i det liberala projektet kunna lösas genom ett antagande om evigt liv, men det skulle uppenbarligen riskera att undergräva den praktiska relevansen.

För att sammanfatta bortser båda de stora 1800-talsideologierna liberalism och marxism från vitala aspekter av människans

livscykel. Jämför man dem med deras motsvarigheter från 1900-talet, reformistisk socialdemokrati och socialliberalism, framstår det som en viktig skillnad att den politik som de moderna ansatserna förespråkar är närmare kopplade till de föränderliga villkor som individerna upplever under livscykeln. Här är det av central betydelse att inse att dessa villkor samspelar med både genus och samhällsklass. Och de sociala utmaningar som förändringarna i livscykeln reser är av det slaget att de inte adekvat kan besvaras av marknaderna, vilket innebär att vi bör närma oss frågan ur ett politiskt perspektiv.

IV. Befolkningsutvecklingen som socialt dilemma och den myrdalska lösningen

I BÖRJAN AV 1920-talet sjönk de svenska födelsetalen starkt och nådde på 1930-talet en bottennivå. Befolkningsökning kunde inte längre tas för given utan man blev tvungen att seriöst beakta möjligheten av en folkminskning. Denna demografiska förändring utlöste ett nytt intresse för befolkningsfrågan och skapade utrymme för en radikal omprövning. En ledande företrädare för de nya idéerna var Gunnar Myrdal, en ung svensk ekonom som snart skulle bli ansvarig för den stora studie av rasrelationer i USA som resulterade i boken *An American Dilemma*. Han publicerade 1940 sina åsikter om befolkningsfrågan i *Population: A Problem for Democracy*, byggd på hans Godkinföreläsningar vid Harvard.

Myrdals resonemang bygger på premisen att levnadsstandarden kommer att vara lägre i ett samhälle med minskande befolkning än i ett samhälle där befolkningen är stationär (Myrdal 1940). Argumentet Myrdal för fram är att efterfrågan på investeringar minskar när befolkningen krymper och att detta leder till en deflationssituation med otillräcklig allmän efterfrågan. Enligt den keynesianska modellen skulle detta resultera i att den ekonomiska utvecklingen gick långsammare. Resonemanget hade en betydande tyngd presenterat för en amerikansk publik 1938 när erfarenheterna av depressionen var i färskt minne. Det togs åter upp 1939 av Alvin Hansen i hans anförande som ordförande i American Economic Association

och samma år även av John Maynard Keynes i hans uppmärksammade Galtonföreläsning (Hansen 1939, Keynes 1939/1971).

Myrdals andra premis byggde på identifikation av ett socialt dilemma. Barn pålägger sina föräldrar en tung ekonomisk börda men är mycket värdefulla för samhället som helhet. I ett traditionellt samhälle kompenseras denna börda i viss mån med förmåner som arbetstjänster och stöd på gamla dar, men i moderna industrialiserade ekonomier är de ekonomiska förmånerna av att ha barn små. »Jag tror inte att det ekonomiska motivet är det enda men jag tror att det är grundläggande.» (Myrdal 1940, s. 197). Förutsatt effektiva medel för att styra fruktsamheten kommer därför de flesta föräldrar att begränsa den på ett sätt som leder till folkminskning. Ur samhällets perspektiv har barn däremot ett högt ekonomiskt värde, och staten har därför intresse av att stödja familjebildningen. »Det som utvecklas är således inget mindre än en socialisering eller nationalisering av vissa viktiga delar av konsumtionen, en överföring från den enskilda familjbudgeten till den offentliga budgeten av kostnadsposter som har med barn att göra» (ibid. s. 209). Myrdal hävdade att i ett demokratiskt samhälle kan en önskvärd ökning av fruktsamheten inte åstadkommas genom restriktioner för preventivmedelsanvändning eller åtgärder som försvårar för kvinnors yrkesarbete. I stället »måste en stor del av den ekonomiska börda som barnuppfostran innebär överföras från den enskilda familjen till samhället som helhet. Bördan måste alltså bäras av alla medborgare i egenskap av skattebetalare och kostnaden för barnen med andra ord fördelas på medborgarna i proportion till deras förmåga att betala skatt, inte efter deras barnantal» (ibid. s. 201). Följaktligen kommer en sådan »befolkningspolitik att helt enkelt visa sig vara en intensifiering av den betydande del av socialpolitiken som rör familj och barn. En sådan politik är profylaktisk snarare än lindrande eller symptombehandlande, eftersträvar att förebygga och inte bara att bota» (ibid. s. 205). Enligt Myrdal bygger alltså inte en omfattande välfärdsstat på resonemang om social jämlikhet. Han ger i stället ett effektivitetsbaserat argument för en radikal höjning av socialutgifterna. Detta är den första delen av hans lösning.

Gunnar Myrdals befolkningsresonemang framlades i nära samarbete med hustrun Alva och innefattade ett uttalat genusperspektiv. Detta visade på ett annat dilemma: moderna kvinnor ville gå in i lönearbete, inte (bara) i oavlönat reproduktionsarbete. Författarna såg detta som en viktig utlösande faktor för uppbyggandet av den svenska välfärdsstaten (Myrdal & Myrdal 1934). Resonemanget uppskattades inte omedelbart av klassorienterade socialdemokrater men accepterades senare som ett kraftfullt verktyg för en radikal inkomstomfördelning politik (Tilton 1990). De konservativa gillade för sin del inte reformförslagen men accepterade dem som ett sätt att öka stödet för barnafödande och familjevården. Men paradoxalt nog visade sig de åtgärder som formulerades ur ett livscykelperspektiv och inriktades mot typiska, universella livscykel-situationer vara de viktigaste ur ett klassperspektiv. För det första var det de lägre samhällsklasserna och de som befann sig i utsatta situationer som var mest beroende av offentliga resurser. För det andra var stödets kvalitet beroende av att man infogade medelklassen inte bara som skattebetalare utan även som mottagare av förmåner (jfr Korpi & Palme 1998).

Myrdals resonemang har nog viss relevans än idag. Man kan diskutera den första premisen, att levnadsstandarden blir lägre vid en minskande än vid en stationär befolkning, eftersom grunderna för antagandet att efterfrågan på investeringar minskar är en smula bräckligt. Det kan hävdas att ersättning av arbete med kapital och ökat nettosparande i en åldrande befolkning kan leda till att en sjunkande folkmängd ger en ökad efterfrågan på investeringar, åtminstone per capita. Men om pensionsåldern inte stiger i takt med livslängden kommer trycket för ökad omfördelning att växa. Aktuella analyser har visat att genusnormer som gör det svårt att förena barnuppfostran och karriär kan ha en negativ effekt på fruktsamheten. Ett annat belegg för Myrdals synsätt är att den långsiktigt sjunkande fruktsamheten tycks ha varit mindre extrem i länder där det ekonomiska stödet för barnfamiljer är mer omfattande och kombineras med stimulans av kvinnors sysselsättning i stället för att gynna familjer med enbart manliga försörjare (Ferrari 2003).

Den slutsats man kan dra är att analysen av välfärdsstatens politik inte enbart bör fokusera på det ekonomiska utfallet för olika generationer. Lika viktiga är de effekter som olika system har på besluten om familjebildning. Den politiska teorin om välfärdsstaten bör därför utvidgas till att omfatta en analys av reproduktionsresultaten. Som makarna Myrdal påpekade kan en sådan analys verka främmande för forskare som i princip ser beslut om familjebildning och fruktsamhet som något för den privata domänen. En tvekan att diskutera offentliga välfärdssystem i relation till fruktsamhetsfrågan har varit särskilt påtaglig i länder som upplevt en totalitär eller auktoritär befolkningspolitik, som Tyskland och Italien. Ur ett genusperspektiv är det dock problematiskt att inte erkänna de potentiella effekter som sådana arrangemang har på frågor om familjebildning. Historiskt sett har reproduktionen varit en väsentlig del av både kvinnors och mäns liv, där kvinnorna tagit en opropor­tionerlig del av ansvaret. Att förneka de sociala arrangemangens effekt på reproduktionen är därför liktydigt med att förklara att aktiviteter som i århundraden dominerat kvinnornas liv inte har ingått i den politiska och ekonomiska utvecklingen.

Välfärdsstatliga program kan ses som försök att lösa olika problem för det kollektiva handlandet, där moderna samhällens växande kostnader för att uppfostra barn är ett uppenbart exempel. Ett annat stort dilemma är hur kvinnor väljer att balansera deltagandet i den produktiva och den reproduktiva sfären. Det kan hända att den gamla myten om det frivilliga tregenerationskontraktet här spelar en roll genom att stärka vissa uppfattningar om våra – och alla framtida generationers – förpliktelser att ta hand om svaga gamlingar och andra personer. Om vi går med på att tänka oss sådana generationskontrakt som naturliga, kan vi bli villigare att ta på oss dithörande förpliktelser inom en obligatorisk ram, såsom välfärdsstaten.

V. Livscykelfattigdom och hållbar familjepolitik

DET KAN HÄVDAS att kärnan i välfärdsstatens politik är att omfördela resurser mellan individer med olika position i livscykeln (Barr 2002). I fallet med en omfattande välfärdsstat som Sverige

framgår detta klart av systemets själva struktur, men betydelsen av omfördelning under livscykeln är uppenbar också i mer restriktiva välfärdsstater som USA. Välfärdsstaten kanaliserar i princip stödet genom en blandning av kontantbidrag och olika sociala tjänster: barnbidrag, subventionerad barnomsorg, bostadsbidrag graderade efter familjestorlek, skolfinansiering, studielån, subventionerade studentbostäder, föräldraförsäkring, hälsovård, pensionssystem och äldreomsorg. Men de mest utvecklade industrinationerna skiljer sig betydligt åt i både de tillhandahållna förmånernas form och storlek. Välfärdsstatens roll att omfördela över livscykeln förmedlas också av skattestrukturen. Inkomst- och konsumtionsskatternas centrala roll i industrinationerna innebär att medelålders höginkomsttagare bidrar mer till de offentliga resurserna än andra åldersgrupper, men välfärdsstaternas omfördelande effekt på olika åldersgruppers ekonomiska situation är starkt beroende av *skatters och förmåners exakta utformning*.

Avgifternas och förmånernas koppling till åldern innebär att framtida förändringar i åldersstrukturen får direkta konsekvenser för välfärdsstatens finansiella situation. Detta reser frågor om systemets uthållighet. I Europa har »hållbarhet» blivit ett modeord och integrerats i det nya EU-systemet som del av den Öppna samordningsmetoden (OMC). Utmaningen är att finna en jämvikt mellan befolkningens åldrande, jämställdheten mellan könen och det nya arbetslivet. Olika politikområden utsätts för en granskningsprocess där medlemsstaterna har enats om vissa kriterier för utvärdering av sin politik. Det handlar om sysselsättning, pensioner, hälsovård och social integration. Det som emellertid slår en är att humankapitalbildningens grundvillkor ännu står utanför OMC. Det kan i Esping-Andersens efterföljd hävdas att fruktsamhet och investeringar i barns humankapital är de avgörande faktorerna för åldrande samhället (Esping-Andersen 2002).

Många europeiska länder uppvisar en påtaglig konflikt mellan utbyggd högre utbildning och barnafödande som ges mycket ringa uppmärksamhet. Den formella utbildningen förlängs och har börjat inkräkta på kvinnors inledande fruktsamhetsperiod samtidigt

som vi noterar en betydligt minskad fruktsamhet. Det tycks vara en rimlig hypotes att utbildningen verkligen har lett till uppskjutet barnafödande för stora delar av befolkningen. Det finns oroande tecken på att detta har skapat en allt bredare klyfta mellan önskvärd fruktsamhet, som fortfarande ligger kring reproduktionsnivån 2,1 barn per kvinna, och faktisk fruktsamhet, som i många europeiska länder är betydligt lägre. På längre sikt innebär detta att det blir svårt att reproducera skattebasen utan en omfattande invandring. Eftersom den pågående långtidstrenden lär kräva mycket mer än en reproduktion av nuvarande skattebas om de äldres relativa levnadsstandard ska kunna bevaras är detta oroande. Det borde emellertid finnas utrymme för rimligt omfattande och föga kostsamma åtgärder för att underlätta kombinationen av utbildning och familjebildning utan skadliga effekter på kvinnornas medverkan i arbetskraften.

Bevis för detta står att finna i det faktum att det förut negativa sambandet mellan kvinnlig medverkan i arbetskraften och fruktsamhet har förbytts till ett positivt samband under 1990-talet. Det är inte längre så att länder med större kvinnligt deltagande i arbetskraften har lägre födelsetal. Att familjer har dubbla inkomsttagare är också en viktig faktor för att begränsa barnfattigdomen (Ferrari 2003). Detta ökar i sin tur sannolikheten för att barn växer upp under omständigheter som förbättrar både deras framtida förmåga att betala skatt och den egna välfärden. Studier av fruktsamheten tyder också på att den ökade jämställdhet mellan könen som följer av den dubbla familjeinkomsten ökar benägenheten att skaffa barn. Dessutom tycks inte befintliga undersökningar påvisa några systematiskt negativa effekter på barns utbildningsresultat av att deras mödrar arbetat heltid (Esping-Andersen 2005).

Jämförelser mellan länder kan användas för att analysera effektiviteten hos olika politiska program för att åstadkomma en omfördelning över livscykeln, det vill säga utplåna de fattigdomsrisker som identifierades av Rowntree för över hundra år sedan (Rowntree 1901). Det jämförande perspektivet är nyttigt om man vill identifiera den bakgrund som har aktualiserat generationskonflikten

inom både forskningen och »verkligheten». Det tydligaste fallet är naturligtvis USA. Under de senaste tre eller fyra decennierna har situationen för barn, och familjerna som de lever i, försämrats i relation till andra hushåll. Även om fattigdomen bland gamla är högre i USA än i de flesta andra utvecklade industrinationer, har den inte ökat på samma sätt som bland barnen (Kangas & Palme 2000). Skandinaviska länder har registrerat en tydligt minskad fattigdom bland både äldre och barnfamiljer. Förslag om att reducera välfärdsstaten för de äldre är mycket vanliga i USA medan alternativet – att understödja barnfamiljer som en investering i den framtida skattebasen – inte tas på allvar.

Diskussionen måste i sista hand föras inom en ram där både resurser och individuella utfall vägs in vid utvärderingen av politiken (Palme m.fl. 2003). Resurser är av uppenbar betydelse men oavsedda konsekvenser är också viktiga att beakta (Ringén 1987). Transfereringssystemens många effekter på arbetskraftsutbudet väcker frågor om hur jämlik användningen av skatteintäkterna är. Om beroende unga behandlas på ett sätt som avskräcker från barnafödande hotas också systemets hållbarhet, eftersom skattebasen för systemets finansiering urgröps. Att sådana frågor har en specifik genusrelevans framgår av att kvinnorna bär den största bördan av reproduktionen, vilken sker utanför marknaden och därmed inte är pensionsberättigande, även om det ibland finns kompenserande faktorer. Kvinnorna utgör också en majoritet av den pensionerade befolkningen eftersom de lever längre, och de ansvarar för mycket av familjevården som de äldre får. Detta bör uppmärksammas när det gäller både resurser och inflytande (Korpi 2000).

VI. Åldrande och rättvisa mellan generationer: exemplet pensionsreformer
DEN DEMOGRAFISKA TRANSITIONEN från en regim med hög fruktsamhet och dödlighet till en regim med låg fruktsamhet och dödlighet ger så småningom de arbetande vuxna ansvar för försörjningen av ett allt större antal gamla som lever allt längre efter den formella pensionsåldern. 1900-talsdebatten om intergenerativ rättvisa fokuserade i första hand på frågan om transfereringar

från unga till gamla. Vi bör emellertid inse att transfereringarna från äldre till yngre i praktiken har tenderat att överstiga dem som går åt andra hållet. Ett skäl till att illusionen bevarats har att göra med den större synligheten hos offentliga transfereringar till äldre jämfört med de privata transfereringar av både tid och pengar som strömmar från föräldrar och far/morföräldrar till barn och barnbarn (Kohli 1999, Arber & Attias-Donfut 2000). Försöken att mäta sådana flöden är behäftade med många svårigheter, men det förefaller klart att betydande delar av det som de äldre får som offentliga transfereringar återgår till barn och barnbarn via privata överföringar. Föräldraaltruism är en mycket stark drivkraft bakom transfereringar mellan generationer. Generationskonflikterna bör inte få oss att glömma eller underskatta generationernas ömsesidiga beroende av varandra.

Vad politiken beträffar har våra åldrande moderna samhällen fokuserat uppmärksamheten på pensionssystemen. Detta är också delvis ett resultat av hur institutionerna byggdes upp med obligatorisk eller åtminstone gemensam pensionsålder och betydande hinder för fortsatt arbete efter den åldern (Gruber & Wise 1999). Alla länder i den utvecklade industrivärlden har påverkats av vad Världsbanken betecknat som »ålderskrisen», och många har börjat agera (World Bank 1994). Vilka åtgärder som vidtas tycks vara beroende av vilket pensionssystem man har från början. I länder med enhetliga förmånsbelopp har man agerat på två sätt. Det ena har varit att skjuta ansvaret för inkomsttryggheten till den privata, individuella och sysselsättningsbaserade sfären, det andra har varit att använda olika former av behovsprövning för att utestänga höginkomsttagare från det offentliga understödet, genom inkomstprövning av pensionsförmåner eller återföring via skattesystemet. För länder med pensionssystem som garanterar inkomsttrygghet har de inkomstrelaterade förmånerna kopplats till krav på längre intjänandetid för fullt belopp. En annan teknik för att balansera resurser mellan unga och gamla har varit att ändra på förmånernas indexering. 1992 års tyska pensionsreform är intressant i sammanhanget. Indexering av ålderspensioner till nettointkomst i stället för bruttointkomst är ett

explicit försök att knyta pensionärernas förmåner till de arbetandes konsumtionsnivå (Hinrichs 2000).

Andra länder har gått längre genom att övergå från fastställda förmåner (DB) till fastställda avgifter (DC). Den svenska pensionsreformen är ett intressant exempel (Palme 2003). Den typen av reform innebär att personer i arbetsför ålder åläggs att bidra med en bestämd andel av sin inkomst till pensionssystemet. Det finns en grundläggande skillnad mellan DB- och DC-program när det gäller formen av generationskontrakt som de bygger på. Som Goodin framhållit innebär DC-program att lika fall behandlas likvärdigt i den bemärkelsen att nuvarande och framtida generationer belastas med samma avgiftsgrad, samtidigt som ingen hänsyn tas till hur tidigare generationer har behandlats (Goodin 1999). Ändå innehåller de ingen automatisk kompensation för effekterna av skilda kohort/generationsstorlekar. En annan effekt av DC-strukturen är en överflyttning av risken när det gäller åldrande befolkningars ekonomiska försörjning. I ett sådant system anpassas förmånernas storlek till avgiftssumman och inte till individens slutlön. Detta har intressanta implikationer för jämlikheten mellan generationerna. Om exempelvis sysselsättningen minskar så sjunker de samlade avgifterna. Om livslängden ökar betyder det att samma avgiftssumma ska räcka längre tid. Systemet är ekonomiskt hållbart om vi förutsätter att framtida generationer är villiga att betala samma andel av sin inkomst till det. Frågan är om det fortsätter att vara politiskt hållbart om pensionärspopulationens relativa inkomster sjunker på grund av ökad livslängd. Hur som helst kommer den typ av DC-reformer som Sverige och vissa andra länder infört närmare det som Laslett och Fishkin har betecknat som »starka» generationskontrakt (Laslett & Fishkin 1992). Med deras terminologi är DB-strukturerna »svaga» kontrakt som öppnar för återkommande omförhandling.

Befolkningens åldrande kommer att sätta fortsatt press på de nuvarande institutionerna för de äldres försörjning, även om förändringar av typ DC-baserade pensionsreformer lyckas dämpa den fiskala effekten i betydande grad. Pensionsreformer som avser att

avlägsna incitament för tidig pensionering, öka fondbildningen och förflytta den demografiska risken till den äldre populationen, genom att införa program som fastställer avgifterna i stället för förmåner, hjälper till att säkra de aktuella systemens finansiella hållbarhet. Diskussionerna om dessa frågor tenderar emellertid i allmänhet att kringgå den verkliga frågan. Vad vi än gör med våra institutioner är det centrala ekonomiska problemet att den produktion som utförs av en mindre befolkningsandel ska fördelas på en större andel beroende. Så är fallet oavsett om vi har offentlig omfördelning, privat familjeansvar eller obligatoriskt/frivilligt pensionssparande. Det betyder, att om de beroendes relativa konsumtionsnivå ska vara oförändrad måste den arbetande befolkningen konsumera en mindre del av vad den producerar. Medan detta är uppenbart när det handlar om offentliga transfereringar och enkelt att förstå i fallet med familjeansvar, tenderar många att förbise det när pensionerna bygger på fonderade tillgångar. Som McKellar påpekar kan en tillgång säljas bara om någon annan avstår från konsumtion för att kunna köpa den (McKellar 2000). Inom den åldrande industrialiserade världen löser alltså fondbaserade pensionssystem egentligen ingenting, och övergångskostnaderna är enorma (se Lindbeck & Persson 2003).

Notera emellertid den viktiga begränsningen »inom den industrialiserade världen». Om fonderna investeras i utvecklingsländerna kan vi nämligen dra fördel av produktion utanför den åldrande ekonomin som bidrar till att göra konsumtionsfördelningen inom denna ekonomi stabil. Detta är på sätt och vis en fortsatt utbyggnad av det allmänna pensionssystem som utvecklades för att lösa åldersförsäkringens problem sedan familjesystemet blivit otillräckligt. Den ekonomiska utvecklingen i länder som nu är fattiga kan ge viktiga bidrag till att lindra de omfördelningsproblem som åldrandet skapar. Migration är en annan åtgärd som kan hjälpa till att hålla andelen beroende äldre nere, men bara tillfälligt eftersom invandrarna själva kommer att åldras. Hur som helst lär åldrandet och den globala demografiska övergången göra det ömsesidiga globala beroendet till en identifierbar del av de processer som bestämmer det

inbördes beroendet mellan generationerna. Generationsomfördelningen av transfereringar sträcker sig redan ut över nationalstatens gränser till följd av de invandrade arbetarna. Det är kanske dags att börja uppfatta utvecklingsbistånd i termer av en generationsöverföring från gamla till unga befolkningar och att se den internationella jämlikheten som en aspekt av jämlikheten mellan generationer. Det förtjänar i sammanhanget att betonas att bristen på ett globalt system för att hantera migranternas intjänade pensionsrättigheter hotar den ekonomiska tryggheten för några av de mest utsatta.

VII. Sammanfattning

JÄMVIKTEN I DE befintliga systemen för intergenerationella transfereringar rubbas av demografiska förändringar och kräver att vi anpassar oss. Detta är väl känt även om vi inte alltid handlar i enlighet därmed. För pensionssystemens del har det väckt farhågor för generationskrig (Wallace 2001). Det finns emellertid mycket ringa belägg för att själviska pensionärer aggressivt skulle rösta för att berika sig själva på den yngre befolkningens bekostnad. Debatten har, av skäl som diskuterats ovan, varit intensivast i USA, vilket i andra avseenden är överraskande eftersom en nykter bedömning tyder på att det landets befolkningsstruktur är och kommer att förbli rätt balanserad. Detta i stark kontrast till åtskilliga europeiska nationer, särskilt Medelhavsländerna, där fruktsamheten har nått historiska bottennivåer, ner till nära hälften av vad som behövs för att reproducera befolkningen. Detta tyder på att vi bör anlägga ett bredare perspektiv på socialpolitikens hållbarhet och inte bara fokusera på pensionssystem utan också på familjebildning och utbildning.

Generationsaspekter förtjänar större uppmärksamhet i våra diskussioner om politikens utformning. En god utgångspunkt för sådana diskussioner är nya rön om hur åldersstrukturens dynamik har format den ekonomiska utvecklingens mönster under 1800- och 1900-talet. Denna nya kunskap klargör att åldersstrukturens förändring har varit en mäktig drivkraft bakom den historiska utvecklingen, och att vi därför kan vänta oss att 2000-talets dramatiska förskjutningar kommer att ställa beslutsfattarna inför stora utma-

ningar. Samtidigt som livscykeln varit väsentlig för välfärdsstatens utformning har detta förhållande ådragit sig mindre uppmärksamhet från statsvetenskapen. Svagheten hos både den klassiska liberalismen och marxismen hänger samman med deras brist på livscykelperspektiv. I detta sammanhang kan Myrdals argumentation för välfärdspolitik som ett svar på demografiska utmaningar vägleda även 2000-talets beslutsfattande.

De demografiska faktorer som har bidragit till att utlösa debatten om generationer och jämlikhet kommer att växa i betydelse. Vi står inför nya faser i en unik demografisk övergång. Detta motiverar fortsatt vetenskaplig forskning. Det lär också komma att krävas nya former för offentlig omfördelning, eller förändring av de nuvarande. Med tanke på den starkt politiskt-institutionella bakgrunden till debatten om generationskrig kommer nog riskerna för konflikter mellan generationerna att öka markant om de politiska gensvaren på den demografiska övergångens nuvarande fas inte blir adekvata.

Det vi har hävdad är att en balanserad befolkningstillväxt skulle reducera spänningarna kring den intergenerationella fördelningen. Den skulle också öka enskilda medborgares välfärd, eftersom den skulle betyda att människor faktiskt fick möjlighet att skaffa det antal barn som de ville ha. I ett europeiskt sammanhang torde detta kräva en betydande offentlig intervention i form av omfördelande åtgärder till förmån för barnfamiljer och en annan uppdelning av reproduktionsarbetets bördor mellan män och kvinnor. Det finns även andra politiska alternativ som borde ingå i ett framtidsorienterat sätt att hantera förändrade befolkningsstrukturer. Att investera i humankapital och att använda migration som ett sätt att öka arbetskraften är goda exempel på åtgärder inför framtiden där betydande offentliga ingripanden krävs. De åtgärderna handlar i sista hand om att öka antalet framtida skattebetalare och deras produktivitet.

Det som krävs för att lyckas i denna strävan är en balanserad ansats: en syntes av en omsorg kring hur välfärdsstaten stödjer olika grupper i samhället och en realistisk syn på hur samhället fungerar. En sådan ansats skulle kunna kasta nytt ljus över en fråga som ten-

- conomic miracles in emerging Asia.» *World Bank Review*, 12, ss. 419–455.
- BONGAARTS, JOHN 2002. »The end of the fertility transition in the developed world.» *Population and Development Review*, 28, ss. 419–443.
- BRANDER, JAMES A. & STEVEN DOWRICK 1994. »The role of fertility and population in economic growth: empirical results from aggregate cross-national data.» *Journal of Population Economics*, 7, ss. 1–25.
- CHESNAIS, JEAN-CLAUDE 1992. *The Demographic Transition*. Oxford, Clarendon Press [La transition démographique, 1986].
- CHESNAIS, JEAN-CLAUDE 1990. »Demographic-transition patterns and their impact on the age structure.» *Population and Development Review*, 16, ss. 327–336.
- DAHLBERG, SUSANNE & RUTH-AIDA NAHUM 2003. »Cohort effects on earning profiles: evidence from Sweden.» Arbetsrapport, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- EASTERLIN, RICHARD A. 1981. *Birth and Fortune*. London, Grant McIntyre.
- ERIKSON, ROBERT & JOHN H. GOLDTHORPE 1992. *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford, Clarendon Press.
- ESPING-ANDERSEN, GØSTA 2002. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford, Oxford University Press.
- ESPING-ANDERSEN, GØSTA 2005. »Education and equal life chances: investing in children», i Olli Kangas & Joakim Palme (red.), *Social Policy in a Development Context: Social Policy and Economic Development in the Nordic Countries*. London, Palgrave.
- FENGE, ROBERT & MARTIN WERDING 2003. »Aging and fiscal imbalances across generations: concepts of measurement.» CESifo Working Paper 842, München, Center for Economic Studies.
- FERRARINI, TOMMY 2003. *Parental Leave Institutions in Eighteen Post-war Welfare States*. Institutet för social forskning, Stockholms universitet.
- FISHKIN, JAMES S. 1992. »The limits of intergenerational justice», i Laslett & Fishkin 1992, ss. 62–83.
- GOODIN, ROBERT E. 1999. »Treating likes alike, intergenerationally and internationally.» *Policy Sciences*, 32, ss. 189–206.
- GRUBER, JONATHAN & DAVID WISE 1999. »Social security programs and retirement around the world.» *Research in Labor Economics*, 18, ss. 1–40.
- HANSEN, ALVIN H. 1939. »Economic progress and declining population growth», *American Economic Review*, 29, ss. 1–15.
- HAVEMAN, ROBERT 1994. »Should generational accounts replace public budgets and deficits?» *Journal of Economic Perspectives*, 8, ss. 95–111.
- HINRICHS, KARL 2000. »Auf dem Weg zur Altersicherungspolitik – Reformperspektiven in der gesetzlichen Rentenversicherung», i Stephan Leibfried & Uwe Wagschal (red.), *Der deutsche Sozialstaat. Bilanzen – Reformen – Perspektiven*. Frankfurt, Campus, ss. 276–305.
- KANGAS, OLLI & JOAKIM PALME 2000. »Does social policy matter? Poverty cycles in OECD countries.» *International Journal of Health Services*, 30, ss. 335–352.
- KAPLAN, HILLARD 1994. »Evolutionary and wealth follow theories of fertility: empirical tests and new models.» *Population and Development Review*, 20, ss. 753–791.
- KERBER, LINDA K. 1988. »Separate spheres, female worlds, woman's place: the rhetoric of women's history.» *Journal of American History*, 75, ss. 9–39.
- KEYNES, JOHN MAYNARD 1939/1971. »Some economic consequences of a declining po-

derar att komma bort i nollsummeföreställningar om den sociala och ekonomiska utvecklingen i åldrande samhällen. Här liksom på många andra områden räcker det inte med teori. Vi behöver empiriska data för att, om än preliminärt, förstå vad som faktiskt pågår i den verkliga världen.

→

Thomas Lindh, Bo Malmberg och Joakim Palme är forskare vid Institutet för framtidsstudier, Stockholm

Översättning från engelska av Gunnar Sandin

Noter

1 Författarna vill tacka Bob Goodin och James Fishkin för mycket värdefulla kommentarer. Manuskriptet publicerat i *Journal of Political Philosophy* 13, ss. 470–89.

Referenser

- ARBER, SARA & CLAUDINE ATTIAS-DONFUT (red.) 2000. *The Myth of Generational Conflict: The Family and State in Aging Societies*. London, Routledge.
- AUERBACH, ALAN J., LAURENCE J. KOTLIKOFF & WILLI LEIBFRITZ 1999. *Generational Accounting Around the World*. Chicago, University of Chicago Press.
- AUERBACH, ALAN J., JAGADEESH GOKHALE & LAURENCE J. KOTLIKOFF 1992. »Generational accounting: a new approach to understanding the effects of fiscal policy on saving.» *Scandinavian Journal of Economics*, 94, ss. 303–318.
- AUGUSZTINOVICS, MARIA 2000. »The dynamics of retirement saving – theory and reality», *Structural Change and Dynamics*, 11, ss. 111–128.
- BARR, NICHOLAS 2001. *The Welfare State as Piggy Bank*. Oxford, Oxford University Press.
- BLOOM, DAVID E., DAVID CANNING & JAY SEVILLA 2003. *The Demographic Dividend: A New Perspective on the Economic Consequences of Population Change*. Santa Monica, Rand.
- BLOOM, DAVID E. & JEFFREY SACHS 1998. »Geography, demography, and economic growth in Africa.» *Brooking Papers on Economic Activity*, 2, ss. 207–295.
- BLOOM, DAVID E. & JEFFREY G. WILLIAMSON 1998. »Demographic transitions and economic miracles in emerging Asia.» Cambridge (Mass.), National Bureau of Economic Research.
- BLOOM, DAVID E. & JEFFREY G. WILLIAMSON 1998. »Demographic transitions and eco-

- pulation», i *The Collected Writings of John Maynard Keynes*. London, Macmillan, 14, ss. 124–133.
- KOHLER, HANS-PETER, FRANCESCO C. BILLARI & JOSÉ ANTONIO ORTEGA 2002. »The emergence of lowest-low fertility in Europe during the 1990s.« *Population and Development Review*, 28, ss. 641–680.
- KOHLI, MARTIN 1999. »Private and public transfers between generations: linking the family and the state.« *European Societies*, 1, ss. 81–104.
- KORPI, WALTER 2000. »Faces of inequality: gender, class, and patterns of inequalities in different types of welfare states.« *Social Politics*, 7, ss. 127–191.
- KORPI, WALTER & JOAKIM PALME 1998. »The paradox of redistribution and strategies of equality: welfare state institutions, inequality and poverty in the Western countries«, *American Sociological Review*, 63, ss. 661–687.
- KOTLIKOFF, LAURENCE J. & SCOTT BURNS 2004. *The Coming Generational Storm: What You Need to Know about America's Economic Future*. Cambridge (Mass.), MIT Press.
- LASLETT, PETER 1992. »Is there a generational contract?«, i Laslett & Fishkin 1992, ss. 24–47.
- LASLETT, PETER 1995. »Necessary knowledge: age & aging in the societies of the past«, i David I. Kertzer & Peter Laslett (red.), *Aging in the Past: Demography, Society & Old Age*. Berkeley, University of California Press, ss. 3–80.
- LASLETT, PETER & JAMES S. FISHKIN (red.) 1992. *Justice Between Generations: Philosophy, Politics & Society*. Oxford, Blackwell.
- LINDBECK, ASSAR & MATS PERSSON 1993. »Gains from pension reform.« *Journal of Economic Literature*, 41, ss. 74–112.
- LINDH, THOMAS & BO MALMBERG 1999. »Age structure effects and growth in the OECD, 1950–1990.« *Journal of Population Economics*, 12, ss. 431–449.
- MCKELLAR, F. LANDIS 2000. »The predicament of population aging: a review essay.« *Population and Development Review*, 26, ss. 365–397.
- MALMBERG, BO 1994. »Age structure effect on economic growth: Swedish evidence«, *Scandinavian Economic History Review*, 42, ss. 279–295.
- MALMBERG, BO & THOMAS LINDH, 2006. »Forecasting global growth by age structure projections«, i Ian Pool & L. Rodriguez Wong (red.), *Age-Structural Transitions: Demographic Bonuses, but Emerging Challenges for Population and Sustainable Development*. Paris, Cired.
- MALMBERG, BO & LENA SOMMESTAD 2000. »The hidden pulse of history – age transition and economic change in Sweden, 1820–2000.« *Scandinavian Journal of History*, 25, ss. 130–146.
- MYRDAL, ALVA & GUNNAR MYRDAL 1934. *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm, Bonniers.
- MYRDAL, GUNNAR 1940. *Population: A Problem for Democracy*. The Godkin Lectures 1938. Cambridge (Mass.), Harvard University Press.
- OKIN, SUSAN MOLLER 1979. *Women in Western Political Thought*. Princeton, Princeton University Press.
- PALME, JOAKIM 2003. »Pension reform in Sweden and the changing boundaries between public and private«, i Gordon L. Clark & Noel Whiteside (red.), *Pension Security in the 21st Century*. Oxford, Oxford University Press.
- PALME, JOAKIM, ÅKE BERGMARK, OLOF BÄCKMAN, FELIPE ESTRADA, JOHAN FRITZELL, OLLE LUNDBERG, OLA SJÖBERG, LENA SOMMESTAD & MARTA SZEBEHELY 2003. »A welfare balance sheet for the 1990s.« *Scandinavian Journal of Public Health, suppl-*

ment 60, augusti.

- PATEMAN, CAROLE 1988. *The Sexual Contract*. Stanford, Stanford University Press.
- PRESTON, SAMUEL H. 1982. »Relations between individual life cycles and population characteristics.» *American Sociological Review*, 47, ss. 253–264.
- RAWLS, JOHN 1971. *A Theory of Justice*. Cambridge (Mass.), Harvard University Press [på svenska *En teori om rättvisa*, Daidalos, Göteborg 1999].
- RINGEN, STEIN 1987. *The Possibility of Politics: A Study in the Political Economy of the Welfare State*. Oxford, Oxford University Press.
- ROWNTREE, SEEBOHM 1901. *Poverty: The Study of Town Life*. London, Macmillan.
- SCOTT, JOAN W. 1988. *Gender and the Politics of History*. New York, Columbia University Press.
- TILTON, TIM A. 1990. *The Political Theory of Swedish Social Democracy*. Oxford, Clarendon Press.
- United Nations Population Division 2000. *World Population Prospects: The 2000 Revision*. New York, UN Department of Economic and Social Affairs.
- WALLACE, PAUL 1999. *Agequake: Riding the Rollercoaster Shaking Business, Finance and Our World*. London, Nicholas Brealey.
- WEIL, DAVID N. 2004. *Economic Growth*. Boston, Addison-Wesley.
- WOLFF, ROBERT PAUL 1980. »There's nobody here but us persons», i Carol C. Gould & Marx W. Wartofsky (red.), *Women and Philosophy*. New York, Putnam's.
- World Bank 1994. *Averting Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth*. New York, Oxford University Press.